

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора педагогічних наук, професора Омельчука Сергія Аркадійовича про дисертацію Діденко Наталії Миколаївни «Методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Дисертаційна робота Діденко Наталії Миколаївни є завершеним науковим дослідженням з актуальної проблеми сучасної лінгводидактики – методики позакласної роботи з української мови в процесі профільного навчання. Дисертація ґрунтується на основних положеннях чинних законодавчих і нормативних документів, концепцій, навчальних програм тощо.

Актуальність теми дослідження «Методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання» є беззаперечною, адже пов'язана передовсім із реформуванням шкільної мовної освіти й функціонуванням профільного навчання української мови в старшій школі. Зазначимо, що дисертантка, обґрунтовуючи актуальність власного наукового пошуку, одним із пріоритетних завдань шкільної мовної освіти в Україні визначає не лише розширення, поглиблення здобутих на уроках української мови знань, удосконалення практичних умінь і навичок учнів, а й виховання ініціативності, самостійності, творчих здібностей, інтересу до предмета тощо на основі застосування нових ресурсів.

Дисертація має чітку вмотивовану структуру: вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел. Роботу доповнено змістовними додатками, що різнобічно відбивають перебіг проведеного педагогічного експерименту. Водночас вважаємо нелогічним у розділі 1 психолого-педагогічні основи організації позакласної роботи (п. 1.3) визначати після п. 1.2 «Лінгводидактичні засади організації позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання». Доцільним і науково виправданим має бути навпаки, оскільки лінгводидактичні закономірності ґрунтуються переважно на досягненнях сучасної психології, психолінгвістики, дидактики тощо. Хоча в другому завданні дослідження цей вихідний принцип наукового пошуку Наталія Миколаївна врахувала, зокрема на с. 7 читаємо: «Визначити психолого-педагогічні, психолінгвістичні й лінгводидактичні засади організації позакласної роботи в профільній школі»). Крім цього, на сс. 70-71 дисертантка цілком закономірно висновує: «Урахування вікових та індивідуальних особливостей старшокласників, що формуються на психологічних засадах, зумовлює розроблення ефективної

методики позакласної роботи з метою забезпечення високої результативності». Тобто, якщо розроблення методики передбачає врахування психологічних засад, то і послідовність підпунктів розділу 1 дисертації має відбивати цю закономірність.

Вступ дисертації Діденко Наталії Миколаївни містить усі необхідні компоненти: обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, виявлено ступінь наукового розроблення досліджуваної проблеми у вітчизняній лінгводидактиці, визначено зв'язок її з науково-дослідною темою Київського університету ім. Б. Грінченка, визначено об'єкт наукового дослідження, конкретизовано його в предметі, сформульовано мету й п'ятеро завдань дослідження, обґрунтовано методологічну основу дослідження, наведено використані методи дослідження, зазначено загальноосвітні навчальні заклади, на базі яких було впроваджено результати наукового дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних наукових результатів тощо. Проте, на нашу думку, уточнення потребує мета наукового пошуку, оскільки дослідження передбачало не лише теоретичне обґрунтування й експериментальну перевірку методики позакласної роботи з української мови в профільних класах, але й безпосередньо розроблення самої методики, про що свідчить наукова новизна одержаних результатів – *«розроблено методику позакласної роботи у профільних класах»* (с. 9).

У першому розділі Наталія Миколаївна на підставі системного аналізу виокремила базисні поняття з досліджуваної проблеми й уточнила їхні змістові характеристики. Характерною позитивною ознакою в цьому аспекті є запропоноване дисертанткою визначення поняття «позакласна робота з української мови у процесі профільного навчання», яке доповнює наявні дефініції позакласної роботи в лексикографічних і довідкових виданнях з дидактики й лінгводидактики.

У п. 1.2.1 Діденко Н. М., характеризуючи сучасні технології організації позакласної роботи в практиці профільного навчання української мови, розуміючи їх «як систему методів, прийомів і засобів навчання», наголошує на перевазі методів художньо-творчого спрямування (імпресивних та експресивних), музейного моделювання, шифрування, створення проблемних ситуацій, дослідницького тощо. А в п. 1.2.2 доводить, що «під час організації позакласної роботи з української мови в профільній школі раціональним вважаємо використання таких методів та прийомів: метод вправ, бесіда, спостереження учнів над мовою, робота з підручником, усний виклад учителем матеріалу, імітаційні ігри, ПРЕС, займи позицію, зміни позицію, ток-шоу, дискусія, метод проектів, мікрофон, лінгвістична дуель, мозковий

штурм та ін.» (с. 67). З огляду на це незрозуміло, які все ж таки методи є ефективними в процесі організації позакласної роботи з української мови в профільній школі – зазначені в п. 1.2.1 чи в п. 1.2.2 (оскільки про методи йдеться і в п. 1.2.1, і в п. 1.2.2)?

У другому розділі дисертації Діденко Н. М. на належному науковому рівні здійснила глибокий аналіз програмно-методичного забезпечення організації позакласної роботи в профільних класах: концепцій, чинних програм для старшої школи, підручників і посібників з методики навчання української мови. Принципово важливим для побудови методичної системи організації позакласної роботи є врахування дисертанткою основних положень докторських дисертацій О. Горошкіної, С. Карамана та кандидатських робіт О. Андрієць, А. Возняк, В. Зінченко, Н. Перхайло, О. Садовнікової, Н. Солодюк, М. Якимчук, Л. Якубової тощо. Водночас не варто аналізом дисертаційних праць закінчувати характеристику навчально-методичного забезпечення організації позакласної роботи. Логіка наукового пошуку передбачає спочатку аналіз законодавчих документів, концепцій, дисертацій, а потім уже програм, підручників і посібників.

Глибини, чіткості й логічної виразності рецензованій праці додає посправжньому науковий підхід Діденко Наталії Миколаївни до визначення сучасного стану організації позакласної роботи з української мови в процесі профільного навчання й до характеристики констатувального етапу педагогічного експерименту. Водночас, ураховуючи те, що позакласна робота з української мови в процесі профільного навчання спрямована на «розвиток творчих умінь і навичок, пізнавальної пошукової активності, готовності до подальшого професійно зорієнтованого навчання» (с. 24), варто було б визначати критерії і показники сформованості в учнів не лише мовних і мовленнєвих умінь та навичок (с. 116), але й, наприклад, навчально-дослідницьких. Висновуємо ще й з тих міркувань, що, з одного боку, «пріоритетними завданнями розробленої методики визначено не стільки вдосконалення знань з української мови, скільки розвиток особистості старшокласника через здобуті на уроках знання, власний практичний досвід, формування наукового світогляду, спрямування творчих здібностей на опанування нових видів діяльності, пов'язаних з майбутньою професією» (с. 132), з іншого – на формувальному етапі експерименту йдеться про формування науково-дослідницьких умінь (с. 174), рівень сформованості яких доцільно було б визначити на констатувальному етапі експерименту.

Фахову компетентність здобувачки, сформованість наукового мислення й обізнаність з усіма аспектами досліджуваної проблеми засвідчує методична модель організації позакласної роботи (с. 144), яка охоплює чотири основні

компоненти (цільовий, теоретичний, організаційно-діяльнісний, результативно-оцінний), мету, підходи, принципи, лінгводидактичні умови, форми, методи, прийоми, інноваційні технології, критерії та рівні. Усі зазначені елементи цієї моделі відбивають мету й кінцевий результат розробленої експериментальної методики й апробованої в експериментальних групах під час педагогічного експерименту.

З вичерпною повнотою в третьому розділі схарактеризовано формувальний етап педагогічного експерименту. Дослідниця розкрила зміст, основні завдання дослідного навчання, виділила загальнодидактичні й лінгводидактичні принципи, що зумовили своєрідність методики організації позакласної роботи в профільних класах, докладно описала етапи дослідного навчання: мотиваційно-пропедевтичний, основний та узагальнювальний.

Високої оцінки заслуговує авторська модульна програма для 10–11-х класів профільної школи (додаток Д), за якою було організовано позакласну роботу з учнями на формуальному етапі педагогічного експерименту.

Проте, оскільки одним із завдань дослідження було розроблення методики організації позакласної роботи з української мови в профільних класах шляхом використання музейно-педагогічних, інформаційно-комунікаційних технологій (с. 7), наскільки методично виправданим є застосування на формуальному етапі таких традиційних у вітчизняній методиці навчання мови завдань, як «Виправте помилки, допущені під час вживання числівників. Перебудуйте речення у складні»; «Запишіть словосполучення, розкривши дужки. Поясніть зв'язок числівників з іменниками»; «Запишіть числівники на позначення часу словами (усі можливі варіанти)»; «Словниковий диктант (взаємоперевірка)» (с. 153-154) і под.? Зазначені завдання, на наше переконання, не стосуються музейно-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, а також не відбивають істотні особливості позакласної роботи з української мови, зокрема в профільних класах.

Результати експериментального навчання, представлені в п. 3.3, дають підстави стверджувати, що запропонована модель організації позакласної роботи з української мови в процесі профільного навчання є раціональною й перспективною.

Належним чином здобувачка виклала найважливіші наукові й практичні результати, одержані в дисертації, у загальних висновках. Водночас потребують уточнення окремі твердження, що, на нашу думку, некоректно сформульовано у висновках до окремих розділів і пунктів дисертаційної роботи. Приміром, на с. 130 читаємо: «...багато проблемних питань з методики організації позакласної роботи не були порушені і не були розкриті

в науковому полі лінгводидактики, а відтак, потребують доопрацювань». У цьому контексті варто було б перерахувати виявлені проблеми з метою усвідомлення вагомості дослідження здобувачки.

Зміст наукового дослідження повно відбито в авторефераті дисертації. Матеріали дисертаційної роботи пройшли достатню апробацію на міжнародних і всеукраїнських конференціях, а теоретичні і практичні аспекти дослідження докладно висвітлено в значній кількості опублікованих праць.

Загальний висновок

Дисертацію виконано на високому науковому рівні. Зазначені зауваження не ставлять під сумнів вагомість нових науково обґрунтованих експериментальних результатів, одержаних Діденко Наталією Миколаївною.

Робота містить значну кількість корисної інформації для організації позакласної роботи з української мови в профільних класах в умовах сучасної школи і коледжів, під час підготовки абітурієнтів тощо. Методичні рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, стануть у пригоді укладачам програм мовних гуртків, спецкурсів, факультативів, авторам посібників із позакласної роботи нового покоління, а також електронних курсів з української мови для профільних класів.

За актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, змістом та оформленням дисертація з теми «Методика позакласної роботи з української мови у процесі профільного навчання» відповідає пунктам 9–10, 12–14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Діденко Наталія Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент

Доктор педагогічних наук,
професор кафедри слов'янських мов
та методик їх викладання, декан
факультету іноземної філології
Херсонського державного університету

С. А. Омельчук

15 червня 2016 року

